

особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти». У контексті досліджуваної теми звернемо увагу на декілька особливостей. По - перше, перспективною видається спроба використання автором теоретичної бази «новітньої синтетичної галузі знання - лінгвоперсонології. Зауважимо, що в науці віддавна використовується відомий напрям психологічна персонологія. У своїх працях ми багаторазово доводили значимість педагогічної персонології. По - друге, цікавою є пропозиція, щодо розвитку лінгвоелітології в центрі якої характеристика такої особистості, яка «на тлі стереотипних мовних смаків, мовної моди соціуму певної епохи... вирізняється нестереотипним, самобутнім мовомисленням, високим рівнем комунікативної компетенції, індивідуалізованим світобаченням і світвідчуттям, що виявляються під час поліжанрових інтеракцій»[3].

7. Парадоксальність сучасної інформаційної політики проявляється в надмірній увазі до різноманітних хвороб, катастроф, конфліктів. Швидше винятком стала пропаганда здоров'я, успіху, перемоги. Все більшого значення набуває проблема профілактики маніпуляції. Ця проблема має різноманітні аспекти. Конкуренція між країнами, транснаціональними корпораціями обумовлює необхідність підготовки молоді до розуміння змісту, форм, методів технологій інформаційної війни.

Література

1. Кульчицький С.В. Тоталітаризм [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Totalitaryzm> (останній перегляд: 31.05.2020).

2. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakonrada.gov.ua/laws/show/994_975 (останній перегляд: 31.05.2020).

3. Романченко А.П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Автореф. дис. на здобут. наук. ступ. доктора філологічних наук. Одеса, 2019. - 39 с.

4. Чернявский Г.И. Большевизм и национализм. - Харьков, 1993. - 97 с.

5. Vukhrushch A.V., Hnatyshyn S. I., Klymenko A.O., Medynska O.J., Synorub H.P., Horpinich T.I. Development of information culture of students of humanitarian specialities // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2019. Т. 72. №4. - С. 152 - 176.

УДК 159.932:316.62

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІДЕНТИЧНОСТІ ЛЮДИНИ ТРАНСКОРДОННЯ

Надія Гапон,

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Здійснений філософсько-психологічний аналіз ідентичності «людини транскордоння», суспільно-культурних завдань товариств українців Закарпаття в контексті модернізації суспільно-політичного життя, завдань та проблем українського державотворення. Вказано на множинність образу людини у час глобалізації та фрагментації, посилення впливу на людську психіку, інформаційних та біологічних технологій. Розглянуто проблеми гуманітарної політики в Україні та окреслено її перспективи у співпраці з громадськими організаціями.

Ключові слова: ідентичність, людина транскордоння, суспільно-культурні товариства, гуманітарна політика.

Is analyzed in philosophical and psychological aspects the problem of identity of «cross-border man». The analysis of the socio-cultural societies in the context of the modernization of Ukrainian Zakerzonnia political life, challenges and problems of the state. The reasons of social transformation and cultural communities in politicized associations. The multiplicity of the image of man in the time of globalization and fragmentation, increasing influence on the human psyche, information and biological technologies is revealed. The problems of humanitarian policy in Ukraine, and the prospects for its close cooperation with the social-cultural and community organizations.

Keywords: identity, cross-border man, socio-cultural societies, humanitarian policy.

Формування української політичної нації потребує щораз нових гуманітарних стратегій, які сприятимуть зменшенню негативного впливу на цей процес суперечностей соціокультурного, міжрегіонального та регіонального характеру. Саме цьому має слугувати нова гуманітарна політика держави. Значне місце в суспільно-культурному розвитку посідають громадські організації, зокрема національно-культурні та суспільно-культурні товариства. Серед останніх своє місце займають суспільно-культурні товариства українців, які були примусово виселені з Польщі у середині минулого століття з Холмщини, Надсяння, Лемківщини, Підляшшя, Західної Бойківщини тощо. Розкриття діалектики вартостей («транзиту», «відходу» та «повернення») неможливо без розуміння специфіки ідентичності людини. Мінлива ідентичність людини та соціальних груп (етнічних, вікових тощо) є відповіддю на усю багатоманітність соціокультурних викликів. Послаблена українська громадянська ідентичність є теж результатом цих світових викликів. Транзит у бік європейських вартостей передбачає переживання людиною солідарної відповідальності. Ця нова сенсовна наповненість життя людини посилює її громадянську відповідальність та є концептуальним орієнтиром для теоретичного моделювання соціальної реальності.

Аналізуючи дослідження та публікації, можна стверджувати, що ідентичність людини транскордоння досі ще не стали предметом широкого дослідження. Хоча проблематика людини транскордоння увійшла до сфери наукових інтересів кола істориків новітнього часу, а також громадських діячів (Г. Бухала, О. Буцько, Т. Гонтар, М. Горного, Р. Дрозда, Л. Зашкільняка, Р. Кабачія, В. Кіцака, С. Макарчука, Ю. Макара, В. Процюка, О. Савчука, В. Сергійчука, В. Середи, Ю. Сливки, М. Трухана, Г. Щерби та ін.). До проблеми ідентичності людини транскордоння у суспільно-безпековому вимірі зверталася низка філософів, соціологів, антропологів, політологів та культурологів. У 70-90 рр. минулого сторіччя праці Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дерріди, Ж. Дельоза, М. Фуко, Ж. Бодріяра та ін. доволі сильно вплинули на спосіб розмірковування про проблеми ідентичності [2, с. 9].

Культурна диверситивність (з англ. *diversity* – розмаїтість) – це різноманітність людей, їхніх потреб, інтересів, звичаїв, орієнтацій, уявлень, поглядів, які можуть передаватися з покоління у покоління [1, с. 101]. Кожна культура містить внутрішню диверситивність, а також є диверситивною у порівнянні з іншими культурами. Чимала кількість мов, звичаїв і форм поведінки показує, що культурна диверситивність впливає на людину. Культурне розмаїття виявляється і в межах окремих держав. Трапляється, що різноманітність людей сприймається як відмінність у негативному сенсі цього слова. В модерній психології виявився дискурс «розмножених» на порубіжжі ХХІ ст. стигматизованих ідентичностей, які ставали джерелом психологічного та соціального номадизму (кочівництва). Важко не погодитися з тим, що час модерніті, «суспільство контролю» породило низку стигмованих ідентичностей (ізольована, асимільована, девіантна, маргінальна, трансгресивна, асоціальна

тощо). Множення класифікацій девіантних, делінквентних, асоціальних носіїв ідентичності завело науку у глухий кут [2, с. 10]. Ба більше, лунали звинувачення на адресу постмодерної культури, яка буцімто породила ці «занепаї» ідентичності. Відтак 60-70 рр. ХХ ст. позначені увагою до соціалізації «просоціальної» ідентичності (соціальної допомоги та підтримки, масштабної соціально-психологічної адаптації, соціотерапії людей та груп).

У багатонаціональних державах надмірний акцент на відмінностях може набувати форм боротьби за домінування, доказів більших прав власної групи, чи її більшої унікальності. Це може загрожувати суспільній безпеці. Остання є поняттям міждисциплінарного дискурсу – міжнародних відносин, безпекових студій, соціології та психології конфліктів та миру, глобалізації та міграції, транскордонної безпеки тощо. Наріжним елементом суспільної безпеки, діалогу та порозуміння є позитивні зміни життєсвіту людини, які викристалізують її ідентичність.

Метафорично транскордоння – це завжди «перетин мосту» людиною між культурами, з їхніми системами вартостей. Поняття «прикордоння» задає межі культури, маркує інші, сусідні з нею культури. Поняття більше увиразнює статику соціокультурного простору, де немає акценту на процесах взаємодії, соціально-психологічних змінах соціального мислення. Натомість поняття «транскордоння» долає окреслені кордони. Його відмінність від «прикордоння» підкреслюється префіксом «транс-», що вказує на подолання заданих меж та передбачає культурну взаємодію, процес.

Входження людини прикордоння в у практику формування особливої ідентичності багатогранно розглянуто у праці К. Чижевського «Лінія повернення. Про практику прикордоння у діалозі з Чеславом Мілошем» (2013) [3]. Адже для автора Мілошеві «Нотатки про вигнання» стали надихаючими для аналізу світобачення, стереотипів, міфів, упереджень, соціальних страхів характерних для людини пограниччя. Разом з тим праця відбиває усі настанови збереження ідентичності емігрантами «на різних географічних широтах» – як не втратити орієнтації, творчі здібності та себе самого. Автор переконливо обґрунтовує необхідність пізнавати своїх сусідів прикордоння, не відмовляти їм в іншості. «Лінія повернення» К. Чижевського – це пошук до віднайдення культурного багатоголосся, толерантності на територіях прикордоння. Треба вести постійний суспільний діалог, який долатиме різні етнічні стереотипи, про мегаломанію якоїсь конкретної цивілізації, про неправду, яку містять соціальні міфи. Відсутність суспільного діалогу посилює напругу та конфлікти. На нашу думку, соціально-психологічний сенс «прикордоння» як стратегії соціалізації людини національної та етнічної ідентичності має бути збагачений новими сенсом. Йдеться про соціалізацію діалогічності як властивості сучасного соціального мислення людини транскордоння. Адже справжній вимір транскордоння – це діалог, утвердження диверситивності та подібності, відмова від мовчання про трагічні «лінії», які сприяють, а не заважають «лінії повернення».

У своїй праці «Постлюдина» (2013) філософ Р. Брайдотті репрезентувала множинність образу людини у час глобалізації та фрагментації, посилення впливу на людську психіку, інформаційних та біологічних технологій [4]. Така втрата єдності сприйманого суб'єкта не повинна демотивувати дослідника. Постлюдина допомагає нам зрозуміти сенс нашої гнучкої та множинної ідентичності. Постлюдина увиразнює трансформації людської суб'єктивності та тілесності, під впливом ринкової економіки, комерціалізації, продукування генетично модифікованих організмів, які поволи й поступово стирають категоріальні відмінності між людиною та іншими видами живого. Гнучка і множинна ідентичність постлюдини постає вектором прикладних аспектів не лише гуманітарної, а й соціальної науки.

Отже, міждисциплінарне дослідження «людини прикордоння» змінює перспективи аналізу й фокусується на соціалізації транскордонної

ідентичности, з її акцентом на мирному співіснуванні людей, захисті навколишнього середовища тощо. Концептуальна фігура «номадичного суб'єкта» (Р. Брайдотті), «ліній повернення» (К. Чижевський) є тим ескізом суб'єктивності у добу постінформаційного суспільства, коли світ сприймається без обмежень конкретним місцем замешкання. Володіння різноманітністю стилів і дисциплінарних підходів постає важливим для соціального психолога. Необхідно визнати та дослідити специфіку соціокультурних, політичних, матеріальних і семіотичних умов, у яких живе та взаємодіє людина транскордоння. Стратегічною метою модерної гуманітарної політики має бути формування та розвиток об'єданого українського суспільства, спроможного досягти високого рівня політичної, економічної та духовно-культурної організації, що забезпечить захист національних інтересів та рівноправне входження не лише в європейський, а й у світовий простір. Така політика спроможна бути платформою для об'єднання і каталізатором творення єдиного гуманітарного (інтелектуального, інформаційного та соціокультурного) простору як основи для впевненого поступального розвитку української держави.

Література

1. Гапон Н. Соціальна психологія: Навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 366 с.
2. Гапон Н. Ідентичність та номадизм людини: взаємозалучені тренди сьогочасся // Ідентичності народів Центрально-Східної Європи: колективна монографія / Н. Гапон, В. Мішталь, А. Хижняк та ін.; за ред. проф. Н. Коваліско, д-ра А. Єкатеринчука, проф. Р. Радзика. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. С. 9-22.
3. Чижевський К. Лінія повернення. Про практику прикордоння у діалозі з Чеславом Мілошем; перек. К. Москалець. Львів: Кальварія, 2013. 248 с.
4. Braidotti R. The Posthuman. Cambridge: Polity Press, 2013. 180 p.

УДК 124

ТОТАЛІТАРИЗМ ТА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА

Ігор Держко,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та економіки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

У доповіді йдеться про те, що тоталітаризм, як явище та феномен ХХ століття, привертає увагу вчених різних гуманітарних сфер та галузей. Зокрема розкривається його руйнівний вплив на свідомість і художню культуру.

Ключові слова: *художня культура, тоталітаризм, особистість.*

The report states that totalitarianism, as a phenomenon and phenomenon of the twentieth century, attracts the attention of scholars in various humanities and fields. In particular, its destructive influence on consciousness and artistic culture is revealed.

Keywords: *art culture, totalitarianism, personality.*

Актуальним понині є запитання – чому тоталітарні режими виникали після страшних уроків історії, які б мали заперечити саму сутність державного управління, яке опирається на тотальне заперечення прав людини.

Перша світова війна та пандемія іспанського грипу суттєво вплинули на кількісні параметри людської популяції. Не менш суттєвим є вплив на свідо-